

สรุปองค์ความรู้จากการจัดการความรู้ การจัดการเรียนการสอนด้วยการสะท้อนคิด (Reflection) ปีการศึกษา ๒๕๖๐ ปีงบประมาณ ๒๕๖๑

.....

ในปีการศึกษา ๒๕๕๙ การจัดการความรู้ของกลุ่มการสอน วพบ.ราชบุรี ได้สรุปประเด็นของการสะท้อนคิดไว้ ๖ ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ ๑ สร้างความตระหนักให้เกิดขึ้น (ผ่านอายตนะทั้ง ๖)

ขั้นตอนที่ ๒ เมื่อเกิดความตระหนักถึงประเด็นปัญหานั้นแล้วเตรียมสะท้อนคิดส่วนบุคคล (self - reflection)

ขั้นตอนที่ ๓ ทบทวน ข้อเท็จจริงที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ร่วมกับเพื่อน (group reflection)

ขั้นตอนที่ ๔ หาข้อมูลเพิ่มเติม นำมาวิเคราะห์ร่วมเพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์ /ปรากฏการณ์

ขั้นตอนที่ ๕ ปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ถึงความรู้สึก ความคิดใหม่ (Growth Mindset)

ขั้นตอนที่ ๖ นำกระบวนการคิดใคร่ครวญที่ได้ใช้ในสถานการณ์ใหม่ (Presentation - reflection)

ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ งานการสอนได้จัดการความรู้ในเรื่องดังกล่าวต่อ สามารถสรุปผลลัพธ์การจัดการความรู้ด้วยการสะท้อนคิด ได้ข้อมูลดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ สร้างความตระหนักให้เกิดขึ้น (ผ่านอายตนะทั้ง ๖)

พฤติกรรมของครูในการสะท้อนคิดผู้เรียน ต้องมีส่วนประกอบเช่น ท่าทางต้องเป็นมิตร น้ำเสียงเอื้ออาทร สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้กับผู้เรียน ถ้าผู้สอนเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน ผู้เรียนจะสามารถพูดบอกเล่าเรื่องราวได้ การกระตุ้นพัฒนาการความรู้สามารถ ทำได้ ๓ ระดับ ดังนี้

๑.๑ ความรู้แบบผิวเผิน (Superficial awareness)

๑.๒ ความรู้ที่ตนเองยังไม่รู้อะไร (Selective awareness)

๑.๓ ความรู้ที่ตนเองอยากรู้อะไรเพิ่มมากขึ้น (Deep awareness)

ครูผู้สอนควร เน้นความเข้าใจหลักการแนวคิดเพื่อประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงตามบริบทของผู้รับบริการอย่างเหมาะสมให้เกิดการพัฒนาทักษะ ที่ควรมีในการดูแลผู้รับบริการ โดยการสร้างแรงจูงใจปลุกฝังให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งประกอบด้วย ทักษะส่วนบุคคล (ตระหนักรู้ในตนเอง ควบคุมตนเอง และมองเชิงบวก) และมีทักษะทางสังคม (เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และมีภาวะผู้นำ)

การใช้คำถาม ควรเน้นให้ผู้เรียนดึงความรู้และประสบการณ์เดิมออกมาใช้ มีการ feedback สิ่งให้ผู้เรียนสะท้อนคิด การกระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนคิดโดยไม่ตัดสินว่าสิ่งที่ผู้เรียนพูดนั้นผิด แต่ใช้วิธีการค่อยๆใช้ คำถามกระตุ้นไปเรื่อยๆจนกว่าผู้เรียนจะพบคำตอบที่ถูก จะช่วยให้ผู้เรียนกล้าพูด การกระตุ้นให้ผู้เรียนบอกสิ่งที่ตนเองทำได้ และสิ่งที่ต้องปรับปรุงถ้ามีโอกาสต้องกระทำสิ่งนั้นอีกในอนาคต

ขั้นตอนที่ ๒ เมื่อเกิดความตระหนักถึงประเด็นปัญหานั้นแล้วเตรียมสะท้อนคิดส่วนบุคคล (self - reflection)

เมื่อผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงประเด็นปัญหานั้นแล้ว ให้ผู้สอนเตรียมสะท้อนคิดส่วนบุคคล ถ้าผู้เรียนกล้าพูด/เขียนเรื่องราว จะพบว่าครูจะสามารถช่วยสะท้อนคิด ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ แต่

ภาพรวมผู้เรียนเขียนหรือบอกเล่าเรื่องราวค่อนข้างน้อย อาจเนื่องจาก งานที่ปฏิบัติมาก กลัวผู้สอน กังวลกับผลที่ตามมาถ้าพูดในสิ่งที่ตรงกับใจ รวมถึงบางครั้งการบันทึกเกิดภายหลังเหตุการณ์ผ่านไปแล้ว หรือได้รับการแก้ไข ทำให้ผู้เรียนไม่ได้นำกลับมาเขียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่

ผู้เรียนส่วนใหญ่จะมองเห็นข้อดีของตนเอง แต่ข้อดีผู้สอนต้องยกตัวอย่างให้ฟังก่อนจึงจะบอกได้ การกระตุ้นให้ผู้เรียนบอกข้อดีและข้อดีของตนเองในการปฏิบัติงานรายวิชา และให้ผู้เรียนคิดว่าถ้าผู้เรียนต้องทำงานแบบนี้อีกครั้ง ผู้เรียนจะทำให้ดีขึ้นได้อย่างไร ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดต่อ โดยผู้สอนต้องยกตัวอย่างให้ฟังก่อน ผู้เรียนส่วนใหญ่จึงกล้าตอบ

การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเขียนบันทึก บางครั้งจะพบข้อบกพร่อง/ความคลาดเคลื่อนในความคิดของผู้เรียน ทำให้ผู้สอนนิเทศเข้าใจและสามารถประชุมปรึกษา ชี้แนะเรื่องการประเมินผู้รับบริการให้ถูกต้อง หรือในกรณีที่ในทางปฏิบัติมีการทำงานที่แตกต่างจากทฤษฎี และผู้เรียนไม่เข้าใจถึงเหตุผล จะเป็นโอกาสให้ผู้สอนตั้งหัวข้อชวนให้ผู้เรียนคิด และ วิเคราะห์ความแตกต่างและสรุปการเรียนรู้ที่แตกต่างออกไปได้อีก

ขั้นตอนที่ ๓ ทบทวน ข้อเท็จจริงที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ร่วมกับเพื่อน (group reflection)

ในขั้นการทบทวน ข้อเท็จจริงที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ร่วมกับเพื่อน ผู้เรียนแต่ละคนมีบริบทและกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน การสะท้อนคิดช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจงานที่ตนเองทำเพิ่มมากขึ้น การสะท้อนคิดทำให้ผู้สอนเข้าใจวิธีการสอนและผลลัพธ์ของการสอนเพิ่มมากขึ้น

ในรายวิชากระบวนการทัศนคติดูแลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ผ่านการที่ผู้เรียนไปศึกษาชีวิตผู้คน และผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังในชุมชน แล้วกลับมาสะท้อนคิดร่วมกับผู้สอน และสมาชิกผู้เรียนในกลุ่มเดียวกัน ประมาณ ๑๕ คน หลังจากนั้นให้ผู้เรียนเขียนบันทึกการเรียนรู้หลังเรียน จะช่วยให้การเรียนรู้เรื่อง

ผู้เรียนหลายคน พูดได้ ตอบได้ อธิบายได้ แต่ไม่ชอบเขียน การประเมินผลจากสิ่งที่ผู้เรียนเขียนจึงประเมินได้ไม่ครอบคลุม นอกจากการอ่านสิ่งที่ผู้เรียนเขียนแล้ว ผู้สอนควรต้องหาเวลานั่งประชุมรวมกลุ่มเพื่อรับฟังข้อมูลจากการพูดของผู้เรียนด้วยตนเองอีกครั้ง ผู้เรียนบางคนอาจต้องใช้เวลาในการคิด การสะท้อนความรู้สึก ความรู้และการเรียนรู้ของตนเองที่เกิดขึ้น ออกมานานกว่าคนอื่น ดังนั้นผู้สอนต้องใช้เทคนิคการเลือกใช้คำถามที่ กระตุ้นให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน จึงเป็นเรื่องที่ผู้สอนแต่ละคนต้องพัฒนาทักษะเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการตั้งคำถาม เช่น ผู้สอนถามว่า

- ประเด็นสำคัญในสถานการณ์นี้คืออะไร
- ปัญหาของผู้รับบริการคืออะไร
- นศ.จะทำอะไร/แก้ปัญหายังไงในสถานการณ์นี้
- นศ.คาดหวังว่าอะไรจะเกิดขึ้นหากนศ.ทำแบบนั้น
- นศ.ควรพิจารณาอะไรอีกบ้าง
- นศ.รู้อะไรบ้างแล้ว และ นศ.ต้องการทำอะไรอีก เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๔ หาข้อมูลเพิ่มเติม นำมาวิเคราะห์ร่วมเพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์ /ปรากฏการณ์

การหาข้อมูลเพิ่มเติม นำมาวิเคราะห์ร่วมเพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์ /ปรากฏการณ์ ตัวอย่าง เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาทฤษฎี โดยให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่ม และค้นหาข้อมูลความเหมือนและความต่าง ของโรคที่ได้รับ และนำเสนอ การสำรวจข้อมูลและการนำผลการสำรวจมาวิเคราะห์และคาดการณ์สถานการณ์ที่มีโอกาสเป็นไปได้ โดยยึดบริบทของผู้รับบริการ และดำเนินประสานงาน จัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของผู้รับบริการ

การนำไปใช้ในการฝึกภาคปฏิบัติของผู้เรียนในรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลครอบครัวและชุมชน กลุ่มที่ฝึกปฏิบัติงานที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยให้ผู้เรียนบันทึกการเรียนรู้โดยใช้ตะกร้า ๓ ใบ ได้แก่ ผู้เรียนรู้สึกอย่างไร ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรและผู้เรียนจะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้อย่างไร ผู้สอน จะตรวจบันทึกการเรียนรู้และสะท้อนคิดให้กับผู้เรียน นอกจากนี้ ได้นำการ Reflection ไปใช้ ในระหว่างที่มีการประชุมปรึกษาทางการพยาบาล เพื่อให้ผู้เรียนได้สะท้อนคิดผลการฝึกปฏิบัติงานตามใบงานต่าง ๆ

การใช้แนวทางการสะท้อนคิด สามารถใช้ได้ทุกช่วงเวลา เช่น การสะท้อนคิดก่อนการปฏิบัติ (Reflection before action) การสะท้อนคิดขณะปฏิบัติ (Reflection in action) และ การสะท้อนคิดหลังจากการปฏิบัติ (Reflection on action) โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนวิชาการสอนและการให้คำปรึกษาภาคทดลองให้ผู้เรียนเรียนรู้ตัวของตนเองผ่านกระบวนการสื่อสารในตนเอง และบทบาทสมมติตามที่ได้รับมอบหมาย

หรือในบางรายวิชา อาจจะใช้การสะท้อนคิดขณะประชุมปรึกษาหลังจบการฝึกปฏิบัติงาน (post conference) การประชุมปรึกษาในกรณีศึกษา เมื่อสิ้นสุดจากการเยี่ยมแต่ละครั้งแต่ละครอบครัว และหลังทำกิจกรรมกลุ่มอนามัยโรงเรียน และกิจกรรมกลุ่มอาชีพอนามัย เป็นต้น ทั้งนี้การใช้กระบวนการสะท้อนคิดสามารถทำได้หลากหลาย ให้เหมาะกับบริบทของงานหรือกิจกรรมที่ต้องการและตอบวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ ๕ ปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ถึงความรู้สึก ความคิดใหม่ (Growth Mindset)

การปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ถึงความรู้สึก ความคิดใหม่ (Growth Mindset) การสะท้อนคิดหลังการปฏิบัติจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิด เชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ที่จะเข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น การสร้างทัศนคติ/จรรยาบรรณวิชาชีพ สิทธิของผู้รับบริการ และเชื่อมโยงกับสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ในทางทฤษฎี มา ก่อน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถจัดการสิ่งที่ได้เรียนรู้มาก่อนทางทฤษฎีที่มีความซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้น และเรียนรู้ที่จะนำตนเองไปสู่พัฒนาการตนเองใหม่ในด้านทักษะต่างๆ เช่น การให้คำปรึกษา และปฏิบัติการสื่อสารการพยาบาลที่เหมาะสม เมื่อสิ้นสุดการสอน ผู้สอนอาจมอบหมายให้ผู้เรียนเขียน One minute writing เป็นการสะท้อนคิดผ่านการเขียนภายใน ๑ นาที มีข้อดีคือ เป็นการใช้เวลาสั้น ไม่เพิ่มภาระงานของผู้สอนมากเกินไปในการอ่านงานของผู้เรียนเช่น เช่นมอบหมายให้ผู้เรียนเขียนข้อคิดที่ได้จากการสังเกตสถานการณ์บทบาทสมมติ ว่าตนเองรู้สึกอย่างไรและเรียนรู้อะไรเพิ่มขึ้น เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๖ นำกระบวนการคิดใคร่ครวญที่ได้ใช้ในสถานการณ์ใหม่ (Presentation - reflection)

การนำกระบวนการคิดใคร่ครวญที่ได้ มาปรับใช้ในสถานการณ์ใหม่ เป็นการนำการสะท้อนคิดที่ได้รับจากการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ (Reflection on action) เป็นข้อมูลการสะท้อนคิด หลังจากทีนั้นได้ฝึกปฏิบัติตามบริบท ความคิด ความเชื่อ และความรู้ของ นศ.แต่ละคน มาใช้เมื่อเกิดสถานการณ์ใหม่ ผู้เรียนที่ได้รับการฝึกใช้การสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ และได้เกิดการเรียนรู้จะสามารถ เชื่อมโยงเหตุการณ์/สถานการณ์ที่ศึกษา แล้วนำไปสู่การมองตัวเอง เข้าใจตนเอง กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดภายในตัวเอง และต่อยอดไปถึงการเข้าใจผู้อื่นตามหลักความเป็นจริง ผ่านสถานการณ์ที่ไม่ตัดสิน เป็นประเด็นที่สำคัญมาก ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ที่ผู้สอนต้องจัดการเรียนการสอนให้เกิดอย่างต่อเนื่อง ผู้สอนควรมีการวางแผนขยาย การสอนให้มีการบูรณาการการสะท้อนคิดกับอัตลักษณ์บัณฑิตของวิทยาลัย การบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ (SAP) เน้นที่ผู้รับบริการ มีส่วนร่วมมากขึ้น จะเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการต่อไป และผลักดันให้เกิดอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน